

Asociația „Vechiul Cluj”

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul de Istorie „George Barițiu”
din Cluj-Napoca

Colecția *Clujul din cuvinte*
este coordonată de Irina Petras

© Asociația „VECHIUL CLUJ”
www.facebook.com/VechiulCluj/
asociația.vechiul.cluj@gmail.com, www.vechiulcluj.ro,
tel. +40-745-702887

Editura ȘCOALA ARDELEANĂ
Cluj-Napoca, str. Mecanicilor nr. 48
Redacția: tel 0364-117.252; 0728.084.801
e-mail: office@scoalaardeleanacluj.ro, redactie@scoalaardeleanacluj.ro
Difuzare: tel/fax 0364-117.246; 0728.084.803
e-mail: difuzare@scoalaardeleanacluj.ro, esadifuzare@gmail.com
www.scoalaardeleanacluj.ro

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României
ISBN general: 978-606-797-194-1
ISBN volumul I: 978-606-797-195-8

Imagine copertă: Gravură de Joris Hoefnagel realizată în 1617
și o fotografie a autorului

Editor: Vasile George Dâncu
Redactor: Marius Nenciulescu
Copertă: Ioachim Gherman

Asociația „Vechiul Cluj”

*

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul de Istorie „George Barițiu”
din Cluj-Napoca

ISTORIA CLUJULUI de Jakab Elek

Seria I
Vol. I

(1690-1701)

Traducere din limba maghiară și ediție critică
de
Varga Attila

Prefață de Tudor Sălăgean
Postfață de Nicolae Edroiu

Cluj-Napoca, 2017

Cuprins

Prefață de Tudor Sălăgean	9
Pe urmele lui Jakab Elek.....	12
Jakab Elek și Istoria Clujului	17
„Din lapte dulce faci numai brânză bună...”	17
În căutarea comorilor pierdute.	
Trezirea spiritului național.....	37
Punți trainice între maghiari și români.....	46
Reconquista Istoriografică în „Aggiornamento” politic.....	56
Cartea Secolelor: o muncă măreață pentru Cluj	66
Istoria Clujului (1690-1701)	75
Perioada Dinastiei de Habsburg-Lotharingia.....	77
Domnia Împăratului Leopold I.....	77
Postfață de Nicolae Edroiu	225

Pe urmele lui Jakab Elek...

În momentul în care am decis că încep să-l traduc în limba română pe unul din titanii istoriografiei maghiare din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, am realizat foarte rapid că, dincolo de frumusețea demersului în sine, acesta conține și o doză mare de responsabilitate. Întâi de toate, poate și pentru aceea că lucrarea sa monumentală în trei volume, a câte 1000 de pagini fiecare, despre trecutul „Orașului Comoară”, așteaptă versiunea în limba română de mai bine de un secol.

Apoi, în altă ordine de idei, să faci ca un text scris de Jakab Elek, în limba maghiară de secol XIX, să sune foarte bine românește este la fel de greu ca și tentativa curajoasă de a-l traduce, în limba lui Eminescu, pe însuși Theodor Mommsen. Ambii istorici sunt niște spirite enciclopedice, cărturari desăvârșiți, fapt pentru care, a empatiza cu asemenea prototipuri intelectuale este, cu siguranță, mai mult decât o provocare.

Ar fi fost de acord Jakab Elek ca una din bijuteriile creației sale să fie tradusă și în limba română? Eu cred că da, iar această convingere a mea se bazează pe două certitudini. Cu ceva timp în urmă, cu ocazia unei conferințe la care am fost invitat să particip pentru a prezenta o comunicare, am avut deosebita plăcere și onoare să-l cunosc pe unul din descendenții direcți ai lui Jakab Elek, Dl Molnár Lehel, arhivar principal la Episcopia Unitariană din Cluj-Napoca. M-am împrietenit repede cu Domnia Sa, am și colaborat mult de-a lungul timpului, iar în clipa în care i-am mărturisit intenția mea de a începe să traduc, în limba română, „Istoria Clujului” elaborată de ilustrul său înaintaș, am beneficiat din plin, din partea Domniei Sale, de întregul suport de care am avut nevoie.

Pe de altă parte, m-a inspirat foarte mult și acel episod de referință din anul 1875, atunci când reprezentanți de frunte ai ASTREI, în semn de apreciere față de renumitul istoric maghiar, l-au invitat pe acesta să accepte statutul de Membru de Onoare al Asociației, cerându-i, cu acea ocazie, și permisiunea traducerii în limba română a cărții sale referitoare la Pământul Crăiesc și situația românilor de acolo: *Királyföldi viszonyok ismertetése*, Pest, Heckenast

Gusztáv, 1871. Jakab Elek a respectat cultura și istoria românilor, iar consimțământul dat pentru ca opera lui să apară și în ediție românească reprezintă, cred eu, poate cel mai frumos testament pentru posteritate pe care un savant maghiar l-a lăsat în urma sa: într-o Transilvanie multiethnică și multiconfesională, punțile de legătură între oameni, idei și culturi sunt fundamentale.

În consecință, trebuie să știm să trăim împreună, să învățăm unii de la alții, iar valorile noastre, poveștile și eroii noștri să ni le împărtășim cu încredere pentru că, doar așa, vom reuși cu adevărat să fim mai toleranți, mai deschiși și mai buni față de semenii noștri. Istoria Clujului, pe care ne-a lăsat-o Jakab Elek, este o asemenea poveste despre diversitate, despre valori și despre un trecut în care ne regăsim fiecare dintre noi.

Iată de ce am acceptat cu bucurie ca o provocare cât pentru o viață să fie și un prilej de a învăța și reînvăța mereu că, a fi un bun istoric, nu înseamnă doar să știi multe și să scrii foarte bine. Mai mult decât atât, este foarte important, întâi de toate, să știi să dăruiești, cu precădere atunci când totul pare foarte

greu și aproape imposibil de realizat. Doar așa începi, cu adevărat, să știi să fii stăpân pe Arta ta.

Mulțumesc, din inimă, Primăriei Municipiului Cluj-Napoca pentru suportul financiar generos oferit acestui proiect de traducere. Mă onorează încrederea acordată, ceea ce îmi întărește convingerea că am ales un drum bun pe care voi persevera în cele ce urmează.

Finalmente, dar nu în cele din urmă, aceleași mulțumiri cordiale le adresez și prietenilor mei dragi de la Asociația „Vechiul Cluj”: Tudor Sălăgean, Sebastian Moga și Victor Salcă. Alegând să susțină un asemenea demers și, totodată, să meargă alături de mine încă de la început, cu aceeași încredere, și ei mi-au oferit enorm de mult pe toată durata acestui parcurs deloc ușor. În atare situație, „Cartea Clujului” sau „Cartea Secolelor”, în ediție românească, le-o dedic și lor cu aceeași prietenie și aleasă prețuire...

Varga Attila
Cluj-Napoca
24.09.2017

Jakab Elek și Istoria Clujului

„Din lapte dulce faci numai brânză
bună...”

Jakab Elek, istoric al Clujului și al Transilvaniei, membru al Academiei Maghiare de Științe, s-a născut la Gălățeni în fostul comitat Mureș-Turda, în ziua de 13 Februarie 1820 și s-a stins din viață la Budapesta, pe data de 22 Iulie 1897. Provenea dintr-o familie de nobili secui, tatăl său numindu-se tot Elek, iar mama sa Szekeres Jusztina din Săbed.

Școala elementară a urmat-o în satul natal, între anii 1826-1829, sub îndrumarea învățătorului Tiboldi István care – după cum și renumitul istoric își amintește cu plăcere în anii maturității – l-a inspirat și l-a ajutat mult în acea perioadă de început a formării

sale profesionale¹. Amintirile cele mai frumoase despre învățătorul său le-a publicat în deja celebrul său studiu² care reprezintă un prețios tribut de prețuire și respect față de cel care i-a îndrumat pașii în anii minunați ai adolescenței sale³.

Pe atunci – mărturisește el – a învățat multe cântece și poezii, făcând, totodată, și primii pași în a-și descoperi pasiunea pentru căutare, respectiv pentru tot ceea ce este frumos, profund și poate fi împărtășit și altora. Nu întâmplător, Jakab Elek a rememorat mereu, cu plăcere, vorbele de duh ale mentorului său care l-au motivat, de fiecare dată, să învețe foarte bine: „*Așa cum din laptele dulce se va face doar brânză bună, și dintr-un copil poți să vezi ce va fi din el în viitor*”.

S-a mai adăugat la aceasta și faptul că mama sa îl încuraja tot timpul să aibă rezultate foarte bune la învățatură și să citească mult, tocmai pentru ca

¹ Gál Kelemen, *Jakab Elek. Élet és jellemrajza*, Cluj-Kolozsvár, Minerva irodalmi és nyomdai műintézet részvénytársaság, 1938, p. 5-6.

² *Ibidem*. Studiul menționat a fost publicat în anul 1879 în revista „Néptanítók Lapja” și are ca titlu: Tiboldi István, *Élet és neveléstörténeli rajz*.

³ *Ibidem*.

„profeția” mentorului său să se adeverească în cele din urmă, iar bucuria lui să fie una deplină⁴.

Gimnaziul l-a urmat la Cristuru Secuiesc unde a continuat tradiția anterioară, remarcându-se prin rezultate excelente la toate materiile. În acest ciclu de învățământ, a început să pună mare accent pe învățarea limbii latine ceea ce, ulterior, i-a fost de mare folos, mai ales în momentul în care și-a consacrat activitatea cercetării de performanță în domeniul istoriei.

Jakab Elek a și subliniat aceasta, deja în discursul de la finalul ciclului gimnazial, atunci când, recunoscându-i-se rezultatele deosebite la învățatură, a fost invitat să țină prelegerea de bun rămas în fața profesorilor și a întregii comunități. În acel context festiv, el a vorbit despre valori și despre puterea modelelor de altădată care, traversând istoria, au inspirat generații și generații.

În toamna anului 1837, Jakab Elek s-a înscris la Liceul Unitarian din Cluj, concentrându-și studiile pe filosofie și teologie. Directorul reputatei școli, un anume Székely Sándor, l-a cunoscut foarte bine pe tatăl lui Jakab Elek, prin urmare l-a susținut mult pe viitorul istoric, încurajându-i pasiunea pentru lectură. Rezultatele nu

⁴ *Ibidem*.

s-au lăsat nici ele mult așteptate. Elevul originar din Gălățeni a confirmat, mai ales în sfera disciplinelor umaniste, dovedind pasiune pentru istorie, limba maghiară și cea germană.

Perioada studiilor sale la Cluj a coincis cu Perioada Reformelor, atunci când aripa liberală a elitei maghiare a pus mare preț pe cultivarea limbii, a istoriei și a literaturii naționale. Era intervalul de timp în care, în avangarda „Generației Reformelor” s-a aflat însuși Széchenyi István a cărui prestanță a fost una de mare impact și ale cărei publicații au electrizat spiritele pretutindeni în Ungaria. Celebra sa lucrare sugestiv intitulată „Hitel”, care a apărut în anul 1830, a scos în evidență erudiția unui naționalist liberal și a unui reformator luminat cu elemente romantice. „*Ungaria nu a fost! Ungaria va fi!*” – obișnuia el să spună cu entuziasm⁵.

Cartea sa a avut un impact major asupra epocii sale, întrucât accentua niște idei care împlineau așteptările unei generații: eliberarea iobagilor și anularea privilegiului nobilimii de a fi scutită de

⁵ Paul Lendvai, *Ungurii*, București, Edit. Humanitas, 2001, p.210.

împozite.⁶ Lucrările lui care au apărut ulterior: „Világ” (1831) și „Stádium” (1833) au continuat acest șir de proiecte care au atras azeziunea maselor: desființarea breslelor, a monopolurilor și a altor îngrădiri, respectiv îmbunătățirea comunicațiilor. Convins fiind că „*Un popor trăiește prin limba sa*”, Széchenyi István a propus introducerea limbii maghiare în administrație și în viața economică⁷.

Restul proiectelor în care a investit cu generozitate: Podul cu Lanț peste Dunăre, Teatrul Național, Conservatorul, Școala de Meserii, Moara cu Aburi, Fabrica Modernă de Mașini, Turnătoria de fontă, primul Club Sportiv sau Asociația de Canotaj reprezentau un semnal pozitiv dincolo de care se puteau identifica germenii unor mari schimbări ce aveau să marcheze profund societatea maghiară de la mijlocul veacului al XIX-lea⁸.

Dincolo de toate însă, bătălia pentru limbă a fost cea care a coagulat și mai mult spiritele. În anii Absolutismului, consolidat de către cancelarul Metternich, lupta pentru supraviețuirea și înnoirea

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem*, p. 211.

⁸ *Ibidem.*